

A budai új kórház betegek ünnepeken ételükhöz két meszely bort is kaptak a XVIII. század első harmadában — a fejadagok ünnepi megemlése ma is szokásos a magyar intézményekben. Mint ahogy egy-egy épület átadása, felavatása ünnepi esemény napjainkban — akkoriban újonnan emelt templomok aranygombjának és keresztjének feltűzése szolgált ünnepek alkalmául.

Harctéri sikerek, uralkodói halálozások, név- és születésnapok, az egyházi év jeles napjai mind nyilvános ünnepek aporói voltak. Érdekes a vízivárosi, nagypénteki körmenet sorsa, amely 1782-ben püspöki parancsra szűnt meg, mivel a flagellánsok beszenyenyézték vérükkel a vízivárosi plébániatemplomot.

Nincs kimutatás az ünnepek számáról, de sejtethető, hogy a munkaszünettel és nyilvános megmozdulásokkal zajló ünnepek száma száz fölött lehetett. (A középkori franciák vasárnapokkal együtt évente százharminc-százharmincöt napon nem dolgoztak.) A puritán II. József az úrnapi és a búzaszentelő körmenetek kivételével minden körmenetet betiltott. Halála után néhány évvel azonban minden visszazökkent a régi mederbe.

Már jóval kevésbé voltak rendezettek a népszerű mulatságok, szórakozások keretei. Zoltán József művének második fele kizárólag ezekről ad számot: szűn- és bábjátékokról, állatviadalokról, céllövészetről, bálozó, kiránduló, szüretelő szokásokról, társas- és szerencsejátékokról, alkalmi látványosságokról (például léggömb felbocsátásáról). Ezek lazán kapcsolódnak a naptári ünnepekhez, pusztán azon a jogon, hogy más alkalmakkor a pest-budai nép sem szabad idővel, sem kellő hangulattal nem rendelkezhetett. Érdekes, hogy forgalmi korlátozások már 1788-ban szükségessé váltak. Farsang idején a Várnegyedben tartott bálokra érkező hintóknak az Úri utca felől kellett érkezniök, s az Országház utca irányában eltávozniök.

Nevezetes népi ünnepek voltak: a gellérthegyi minden év húsvét hétfőjén, a május elsejei, tavaszközöntő ünnep a nádorerdőben, a lipótmezei szüreti ünnep. A Hajnóczy-összeesküvés résztvevőit a nádor — a peres eljárást siettetve — még 1794 májusában ki akarta végeztetni, nehogy a pesti Medárd-napi vásárra (június 8.) összegyűlő tömeg haragja rendbontáshoz vezessen. Itt az ünnepi viselkedés előrelátható vonásai már tevőlegesen befolyásolnak politikai döntéseket.

Végül az egykorú kalendáriumok kínálnak betekintést az ünnepekre vonatkozó népszerű tudásanyagba. Ismeretes, hogy az ünnepek kialakulása eredetileg bizonyos munkák végzésének mágikus, babonás tilalmával függ össze. E napokon engesztelő áldozatokat is be kellett mutatni. (Innen a mai ünnepek munka-

szünete és szertartásossága.) Nos, a XVIII. századi kalendáriumok még igen részletesen rendelkeznek olyan ténykedések tilalmáról is, mint például a bizonyos napokon végzett haj- és körömvágás, köpölyözés, dugványozás stb. Említsük meg, hogy efféle tilalmak — megfelelően intézményesülve — ma már csak forgalmi korlátozások, illetve szesztilalmak képeiben élnek tovább. A vasárnapi és ünnepnap, hasznot hozó munkavégzés egyházi tilalma legfeljebb szórványokban, s akkor is nagy toleranciával érvényesül.

A népszerű szokások, hiedelmek áttekintése egyenes vonalban vezet át bennünket Zoltán József második munkájához, mely a *reformkori Pest-Buda* tömeges szórakozásait, ünnepeit veszi sorra. A legnagyobb tömegeket mozgó alkalmak természetesen a komoly gazdasági volumenű pesti országos vásárok. Lipót császár a következő napokat tűzte ki az országos vásár napjainak: József napját (március 19.) Medárd napját (június 8.), Keresztelő Szent János napját (augusztus 29.) és Szent Lipót napját (november 15.). A hetivásárokat két köznapon, a reformkorban kedden és pénteken tartották. A vásárok jelentősége egészen addig nem hanyatlott alá, amíg ki nem alakultak állandóan nyitva tartó, nagy külhoni és belhoni áruforgalmat fenntartani képes üzletek a fővárosban.

Gyakorlatilag Pest egész lakott területe a vásár forgalmától lüktetett. A reformkorra két hétig is eltartott egy-egy országos vásár — a megfelelő szórakozási alkalmakkal. Megemlíthetjük ezek közül egy francia mutatványos mikroszkópját 1836-ban, vagy a norvég Ernst Mensen távfutó-látványosságát 1834-ben. A ma mindennapos látvány, egy gyors köroket rová futó, akkor kivételes látványnak minősült. Tűzijátékok, „lábművészek” (kar nélkül született személyek, akik lábukkal írni, kártyázni tudnak), „hevenyészek”, akik rigmusokat rögtönöznek, „tagfizamitgatók”, vagyis artisták — mind megszokott tartozékai a vásári sokadalomnak.

Zoltán József második munkájában meglevenednek a XVIII. században meghonosodott, de a reformkorban is továbbélő ünnepi sokadalmak is. Így a tömeges húsvéthétfői gellérthegy kirándulás, melyet suhancok rohadt almák hajjigálásával próbáltak évről évre megzavarni, majd a Pestre visszatérő nép fölött az otthon maradt pestiek tartottak mustrát a hídfőhöz gyülekezve. Pünkösdhétfőn a Svábhegy lankáira s a Zugligetbe vitte a pesti és budai népet a „zöld” vágya és a borozás, a táncmultság csábítása. Kisasszonynapkor (szeptember 8-án) a Lipótmezőn kötött ki a máriaremeti búcsújáró helyről hazafelé tartó sokaság. (Egy-egy városrészek is voltak külön ünnepi megmozdulásai: az óbudaiak például Péter-Pálkor vonultak ki a „zöldbe”). Május „elsőjén” hagyományos városmajori és városligeti levegőzések, mulatságok jártak,